

1910, ko ugotavljajo glede Trsta, »da je mestno središče domala popolnoma italijansko, večina predmestij, ki so v neposredni zvezi z mestom, ima znatno italijansko manjšino, naselja na periferiji pa so skoraj izključno slovenska.«<sup>39</sup>

(Se nadaljuje)

Dr. Janko Jeri

## REFLEKSIJE

### FOLKLORA V JUGOSLAVIJI IN KRATEK PRIPIS

#### 1

#### *Pojmovanje folklore v Jugoslaviji<sup>1</sup>*

V jugoslovanski znanosti beseda *folklor*, kakor se zdi, ni preveč v čislih, čeprav obstaja npr. »folklorno odelenje« pri Etnografskem inštitutu Srpske akademije nauka v Beogradu in čeprav so bili v prvih povojnih letih celo ustanovljeni nekateri inštituti, ki imajo folkloro v uradnem naslovu: v Sarajevu leta 1947 »Institut za proučavanje folklor« (samostojen do leta 1958), v Skopju leta 1950 »Folkloren institut«. Leta 1952 je nastalo »Udruženje muzičkih folklorista Jugoslavije«; to se je kmalu razširilo in preimenovalo, ko so se mu v večjem številu pridružili folklorni delavci nemuzikologi. Po posameznih republikah Jugoslavije so se izoblikovala folklorna društva, a koordinacijo med njimi je prevzel leta 1955 ustanovljeni »Savez udruženja folklorista Jugoslavije«. Zaradi popolnosti pregleda je treba še navesti, da se je v Ljubljani od leta 1934 delujoči »Folklorni oddelek« Glasbene Matice po osvoboditvi osamosvojil in preimenoval v »Glasbeno narodopisni institut«. V Zagrebu je bil leta 1948 ustanovljen poseben »Institut za narodnu umjetnost«, pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani pa je leta 1951 nastal »Inštitut za slovensko narodopisje«.

Vse omenjene ustanove ali oddelki, naj je to mogoče iz njihovega naslova razbrati ali ne, se posvečajo zelo intenzivno, da ne rečemo izključno, raziskavanju folklorne. In vendar smo priča nenavadnemu pojavu, da bo domači in tuji znanstvenik zastonj iskal gesla *folklor* v Enciklopediji Jugoslavije (Zagreb, 1955 sl.). Kakor da ne bi bilo ne pojma ne sektorja delavnosti, v tretji knjigi, kjer bi to geslo po vsi pravici pričakovali, ni niti skromne kazalke, pod katerim morebitnim drugim geslom naj zainteresirani bravec išče podatkov. Ta čudna opustitev se seveda ni mogla pripetiti po naključju. Beseda »folklor« je v prvem povojnem desetletju prišla v rabo za vse mogoče in nemogoče in se nevarno diskreditirala. Tako imenovane »folklorne grupe« so rasle kot gobe po dežju v šolah in tovarnah, na vasi in v mestih. Plesavci, člani teh skupin, so bili seveda — »folkloristi«, kaj neki drugega! »Folklor« (kovinsko, leseno, keramično, slamnato...) si lahko šel kupit v trgovino, na katere vratih je lepo pisalo BOSNA-FOLKLOR ali kaj podobnega...

<sup>39</sup> Povzeto po uradnem dokumentu, Arhiv INV.

<sup>1</sup> Predavanje na V. ameriško-jugoslovanskem seminarju v Novem Sadu, 7. junija 1965.

Omenjene ustanove za raziskavanje folklorne so nastale nekam samorastniško, nikjer pod okriljem univerze, le v Sloveniji pri Akademiji znanosti. In če še dodamo, da folklor ali folkloristika ni poseben predmet pouka na nobeni univerzi v Jugoslaviji, se ne bomo več čudili, kako je to mogoče, da leta 1958 ni prišla v Enciklopedijo Jugoslavije.

Redakciji Leksikografskega zavoda sicer nočemo in ne smemo delati krivice. Če ne pri vratih, je folklor prišla v enciklopedijo vsaj pri oknu. Tako npr. pod geslom ETNOGRAFIJA (ETNOLOGIJA) lahko izveš, bolj med vrstami, da v okviru te vede vendarle obstajajo tudi posebna »folklorna dela«, kot je zbiranje gradiva o ljudskih običajih, plesih, »umotvorinah« in muziki (5, 277); po drugem avtorju pa so »folklornega značaja« poleg muzike še plesi, pravljičice, običaji in likovna umetnost (5, 274); Vuk Karadžić je dosledno etnograf (5, 271—272), Stanku Vrazu je izjemoma dovoljeno biti »folklorist« (5, 275). V pravkar prejeti 6. knjigi enciklopedije v sestavku NARODNA LIKOVNA UMJETNOST beremo tudi dublete »folklorna likovna umjetnost« in »likovni folklor«; v sestavku NARODNA MUZIKA pa najdemo poleg »muzičkog folklor« celo pridevnik »muzičkofolklorni«. Nerodno je pač, da nikjer v enciklopediji ni razloženo, kaj je folklor ali folkloristika, niti ni razmejitve med njo in etnografijo (etnologijo), med le-to in književnostjo. Geslo NARODNA KNJIŽEVNOST je precej obsežno obdelano, vendar predvsem z literarnega gledišča. (To seveda ni noben očitek, ampak samo preprosta ugotovitev: folklorne prvine ali vrednote, ki se dajo izluščiti npr. iz pesemskega, pripovednega, legendarnega, mitičnega gradiva, so ostale toliko kot nedotaknjene.)

Glede univerzitetnega pouka bi lahko še dodali, da je popolnoma prepriščeno dobri volji posameznih profesorjev, ki zasedajo etnološke stolice v državi (Beograd, Zagreb, Ljubljana, Skopje), ali in kdaj vključijo v svoje cikle predavanj tudi kako folklorno poglavje. V okviru slavističnih oddelkov poteka pouk ljudske književnosti še precej redno v Beogradu, Skopju in Zagrebu, le bolj priložnostno pa v Sarajevu in v Ljubljani. Menda ni treba poudarjati, da iz slavistično literarnega okvira pač izpade vse, kar ni tesno povezano s književnostjo. In tega v folklori ni ravno malo. Na meji med dvema ali več disciplinami nikoli ni nevarnosti, da bi bilo kaj osvetljeno preveč. Zmerom je rajši narobe, da ostane nekaj temne površine, nerazsvetljena »zemlja nikogar«. Tako so tudi v našem primeru folklorna področja, na katera se ne spušča ne študij etnografije (etnologije) ne študij literature, zato ostajajo pač nedotaknjena, v temi. V mislih imam npr. verovanja in še to in ono, kjer bi folkloristika najlaže in najhitreje razgnala vsako senco.

Delo folklorista nikakor ni zmerom kabinetno, ampak terja opazovanja raznih pojavov na kraju samem, med živimi ljudmi, občutljivimi pozitivno in negativno. Delo je delikatno, saj posega na področja, ki bi jih bilo mogoče izkoriščati tudi v neznanstvene namene. Na tak primer iz časa pred vojsko na Hrvaškem je opozoril Zoran Palčok: »Folklor je bila v stari Jugoslaviji pomemben faktor v politični propagandi in aktivnosti meščanskih politikov, v njihovem prizadevanju, da politično navežejo nase vas. Hrupno laskanje ‚kmečki kulturi‘, ki da je več vredna od ‚mestne kulture‘, glorifikacija vasi in kmeta, ki ‚se nima kaj naučiti od mesta‘, medtem ko bi mesto ‚imelo kaj sprejeti od vasi‘, demagoški pozivi, naj bi vas ostala v svoji noši in v opankah — vse to je imelo namen doseči politične koristi. Vse to je vneslo zmedo na vas, vplivalo

je negativno na zgodovinski, zakoniti proces kulturnega razvoja vasi, in — kar je najbolj žalostno — vse to je škodovalo folklori.«<sup>2</sup>

Po osvoboditvi smo bili folkloristi priča živemu, naglemu prodiranju prosvete in vseh vrst sodobne kulture na vas. Kot pravi Palčok, je pospešena emancipacija vasi ponekod, zlasti na vplivnem območju večjih mest, imela resnično revolucionarno naravo. »Tradicionalna ljudska kultura, vse oblike duhovnega življenja, ki jih navadno združujemo v pojem folklor, so začele naglo bledeti, izginjati. Mladina se je obrnila k drugim vrednotam, ne zmerom pravim, medtem ko so edini nosivci stare tradicionalne ljudske kulture ostajali izključno stari možje in žene. Niti ne vsi starci, ampak le posamezniki, ki so še hranili v spominu ljudsko izročilo, pesem, petje in navade. Postalo je jasno, da smo na poti, ko se bomo znašli v taki situaciji kot mnogi narodi na Zahodu: to je, da nam popolnoma izginejo mnoge še nezbrane in neraziskane umetniške vrednote, ki so se izoblikovale v dolgem zgodovinskem času ustvarjalno bogatega ljudskega življenja.«<sup>3</sup>

Pisec je tu nemara le preveč črnogled. Njegova opazovanja se nanašajo na Istro. Stanje drugod najbrž le ni še tako hudo, terja pa v vsakem primeru enakih sklepov ali dejanj. V uvodni besedi sarajevskega »Biltena Instituta za proučevanje folklor« (1951) beremo med drugim tole: »Čeprav je zmerom manj ustvarjalne moči pri ljudeh, od katerih danes zbiramo folkloro v vseh njenih vrstah, imamo v vseh krajih Bosne in Hercegovine ljudi, ki jo po tradiciji še varujejo in pri katerih je še živa in sveža. V naših krajih je še dosti pevcev in pripovedovavcev, pa poznavavcev starih navad. Prav nje je treba iskati, dokler je še čas, in od najboljših med njimi zapisovati in ohraniti vse tisto, kar nam je dragoceno, da se ne izgubi. To, kar danes lahko še ujamemo in ohranimo, bo ob sedanjem tempu našega družbenega razvoja v kratkem izgubljeno.«<sup>4</sup>

V taki situaciji seveda nismo mogli gledati križem rok, kako nam pred očmi ginejo dokumentarno dragoceni pojavi, zato smo se instinktivno vrgli na zbiranje, v prepričanju, da to delo zasluži absolutno prednost. Za razloček od predvojnih, v glavnem individualnih raziskovanj so za povojni čas značilna kolektivna, skupinska raziskovanja na terenu. Pri tem svojem terenskem delu smo ne enkrat slišali in še večkrat slutili (kar ni nič manj hudo!) očitke, češ da s svojimi opazovanji in s svojo pričujočnostjo zavlačujemo proces idejne obnove, da dajemo — čeprav le nehote — potuho konservativnim elementom, ki se oklepajo tradicije. Vzdržali smo, odbijali napade, kot smo vedeli in znali, saj nam za to nihče ni mogel dati receptov, in se vsakokrat vračali bogatejši za nove teoretične in praktične izkušnje.

V zbirateljskem delovnem zaletu, ki nam ga je narekovala potreba, ni bilo ne dosti časa ne pravega razpoloženja za teoretična razglabljanja. Ob urejanju, študiju in preudarjanju o izrabi bolj ali manj skrbno nabranega gradiva pa so se začeli vse bolj živo oglašati klici po razčiščenju raznih temeljnih pojmov v zvezi s samo stroko. Definicija, obseg, mesto med sorodnimi disciplinami in podobna vprašanja so bila dana na dnevni red IV. kongresa Zveze društev folkloristov Jugoslavije v Varaždinu 1957. Prof. B. Rusić iz Skopja je v svojem

<sup>2</sup> Z. Palčok v uvodu k M. Bošković-Stulli, *Istarske narodne priče*. Zagreb 1959, str. 5.

<sup>3</sup> Z. Palčok v n. d., str. 6.

<sup>4</sup> Bilten Instituta za proučevanje folklor, I. Sarajevo 1951, str. 6.

referatu »Določitev pojma ‚folklor‘ moral pač ugotoviti, da je v Jugoslaviji »zavladala velika neenakost tako glede določitve ali glede pomena besede ‚folklor‘ kot glede obsega dela folkloristov. Lahko bi se reklo, da imajo znanstveni delavci vsakega naroda v Jugoslaviji svojo posebno predstavo o nji. Ta predstava se giblje od najširšega do zelo ozkega pomena in obsega.«<sup>5</sup> Ta neenakost kajpada ni samo naša, jugoslovanska posebnost. Dovolj je npr. odpreti »Funk & Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend« (1949) pod geslom »Folklore«, pa se bomo prepričali, kako različna so glede tega mnenja med znanstveniki v svetu. Po Rusiú naj bi imela folklor iz spoštovanja do W. J. Thomsa (ki je leta 1846 dal vedi ime) pomen ljudskega znanja. Obenem pa »mora obseči del ljudske duhovne ustvarjalnosti, ki je proizvod človeške domišljije, to je vse ljudsko znanje ali vso ljudsko umetnost, vštevši sèm tudi vse vrste ustnega ljudskega slovstva. Folkloristi bi bili potemtakem preučevalci te ljudske umetnosti.« Potem ko Rusiú priporoči previdnost pri rabi besede in pojma folklore in raznih izpeljank, saj bi lahko povzročile zmedo med preprostimi ljudmi, ki niso zmožni rabiti jih v njihovem pravem pomenu, pravi: »Besede ‚folklor‘, ‚folkloren‘ in ‚folklorist‘ bo moč prav razumeti in obdržati samo s pojasnilom, da pomenijo ljudsko umetnost, kar k nji spada in ukvarjanje z njo.«<sup>6</sup>

Nazadnje si Rusiú zastavlja še vprašanje o mestu folklore ali folkloristike med drugimi disciplinami. »So dežele,« pravi, »kjer predstavniki folklore menijo, da se je preučevanje le-te toliko osamosvojilo, da je delo z njo popolnoma neodvisno in zato ločeno kot posebna veda, ki so jo ponekod začeli imenovati ‚folkloristika‘; vendar večina znanstvenih delavcev, tako med folkloristi kot zunaj njihovih vrst, prepričljivo stoji na stališču, da je folkloristika samo majhen del širše vede o ljudstvih ali etnologije. Obstoje tudi gledišča, da je folklor del preučevanja književnosti.« Ze po tem, kako je predstavil tri različna mnenja, vemo, za katero izmed treh se ogreva. Za tisto pač, ki je »v večini«, ki ima za sabo ne samo predstavnike folklore, ampak tudi znanstvene delavce »izvan njihova kruga« (mišljeni so pač etnologi). Iz tega logično sledi: »Docela pravilno je pojmovanje, da je folklor del etnologije in da bo njuno medsebojno razmerje ostalo za zmerom v ti povezavi, to je, da sta etnologija in folklor kot mati in hči.«<sup>7</sup>

Prav ta zadnja primerjava pa nam daje misliti. Mar ni znano in po svoje tudi čisto naravno, da se otroci, ko dorasejo, osamosvojijo? Rusiú zelo odločno zahteva: »Zato [ni mi čisto jasno, zakaj; ker sta etnologija in folklor ‚kot mati in hči‘?] je tudi nujno, da vsak folklorist pride iz etnologije ali se globlje seznanj z njo, z njenim predmetom in načinom dela ali metodo, da bi uspešneje izpolnil svojo nalogo.« Strinjam se, da poglobljeno poznavanje katerekoli vede, njenega predmeta in načina dela lahko zelo koristi. Vendarle pa si v ti zvezi dovoljujem opozoriti samo na en mikaven primer iz zgodovine naše vede. Kaarle Krohn, ki ga prištevamo med vrhove znamenite »finske šole«, je izšel iz literarne zgodovine, prišel pa je do prepričanja, da je pri študiju ljudske

<sup>5</sup> B. Rusiú, *Odredba pojma folklor*. Rad kongresa folklorista Jugoslavije u Varaždinu 1957. Zagreb 1959, 271–273.

<sup>6</sup> B. Rusiú, prav tam, 273.

<sup>7</sup> B. Rusiú, prav tam, 273. V izvorniku pravzaprav beremo, »da su etnologija i folklor kao majka i sin«. V prevodu sem zaradi slov. fem. oblike moral spremeniti sina v »hčer«.

besedne umetnosti potreben poseben način dela, ki ga je obrazložil v svoji knjigi »Die folkloristische Arbeitsmethode« (Oslo 1926). Ob tem primeru bi se upravičeno lahko povrnili k vprašanju otrok in staršev. Kdo je tokrat »matič«?

Poglavitni, če ne edini skupni imenovavec pri etnografskih (etnoloških), folklornih ali drugačnih raziskavanjih ljudske kulture nam je predmet raziskav: razni pojavi iz življenja ljudstva. Pri metodah pa se že lahko razhajamo, kot pač terja specifičnost določene panoge, ne da bi bilo to nenormalno, kaj šele škodljivo. Pri raziskavanju likovne folklore bojo prijemi razumljivo čisto drugačni kot npr. pri raziskavanju glasbene folklore, »verske« ali »mitske« folklore itn. Pri osvetljevanju ustne besedne umetnosti (ali folklore v ožjem pomenu besede, vsaj po ruskem pojmovanju) se bomo s pridom zatekali k literarnozgodovinskim, literarno estetskim, psihološkim, sociološkim in še drugim prijemom, ne da bi kajpak prezrli etnografske (etnološke). V kombinaciji oziroma pravilnem razmerju enih in drugih, ne da bi hoteli tega ali onega razglašati za edino zveličavnega, je modrost folkloristike kot panoge, ki se okorišča z dosežki vseh sorodnih panog, vendar v primerni ekvidistanci, želeč ohraniti svojo avtonomijo.

Sergij Vilfan, ki je v Varaždinu na omenjenem kongresu folkloristov nastopil z zanimivim referatom o tako imenovanem 'folklore juridique', je med drugim dejal: »Izogibali smo se doslej dokončne opredelitve posameznih nazivov (etnologija, etnografija, narodopisje, folklore, Volkskunde), marveč smo te nazive uporabljali, kakor so pač prišli na misel in v kakršnih zvezah so pač običajnejši. Z gledišča pravne panoge, ki naj bi sodila v ta sklop, je vsak izmed teh nazivov uporaben, nobeden pa ni nujno absolutno in edino pravilen. Stvar dogovora je, kateri izmed nazivov se izbere.«<sup>8</sup>

Kot pravi poročilo o diskusiji, so bila na kongresu izrečena »mnoga zanimiva mišljenja, vendar se ni posrečilo izoblikovati splošno sprejemljive definicije folklore niti razmejiti folkloro od drugih sorodnih ved.«<sup>9</sup>

Tudi naše današnje besedovanje lahko sklenemo z ugotovitvijo, da je v pojmovanju folklore v Jugoslaviji še kopicca odprtih vprašanj. Zelo značilne so v ti zvezi misli in želje, s katerimi je Dušan Nedeljković končal uvodnik k prvi številki časopisa »Narodno stvaralaštvo — Folklor«, organa Zveze društev folkloristov Jugoslavije. Ker se mi zde njegove misli in želje sprejemljive, naj jih tu za konec na kratko povzamem:

Folkloristi Jugoslavije naj bi opustili prazno prerokanje tako v zvezi z neznanstvenim prerokovanjem o »umiranju« ljudske ustvarjalnosti kot v zvezi s frazami o njenem današnjem neslutnem »razcvetu«. Na raznih delovnih območjih in z različnimi metodami naj bi si prizadevali osvetliti z raznih plati dejstva, pogoje in zakonitosti današnjega in nekdanjega razvoja ljudske ustvarjalnosti. Vse od pesmi, pravljice, pregovora, uganke, do melodije ali drame, kakor tudi od ljudskega rezbarstva in kiparstva do vezenja, izdelovanja preprog, noše, skratka, celotno ljudsko materialno in duhovno ustvarjalnost je treba osvetliti tako s stališča nekdanjih družbenih zgodovinskih razmer kot v današnjem odločilnem prehodnem času.<sup>10</sup>

<sup>8</sup> S. Vilfan, *Pravna folkloristika — etnografija — etnologija?* Rad kongresa folklorista Jugoslavije u Varaždinu 1957. Zagreb 1959, 278.

<sup>9</sup> Rad kongresa folklorista Jug. u Varaždinu, 280.

<sup>10</sup> D. Nedeljković, *Problem narodnog stvaralaštva danas*. Nar. stvaralaštvo — Folklor 1, 1962, str. 2—3. (To ni citat, ampak le povzetek.)



## Pripis za domačo rabo

Ko sem pripravljaj gornje predavanje, mi je prišlo pred oči marsikaj, kar bi bil rad vpletel zraven, vendar tega nisem mogel narediti zaradi časovnih meja, ki so mi bile postavljene. Naletel pa sem tudi na take stvari, ki se mi je zdelo neprimerno načenjati jih pred tujci. Bolje je, da spregovorimo o njih sami med sabo. Pravzaprav nikoli ni prijetno kazati s prstom na slabosti in zmote, vendar včasih res ne gre drugače, saj bi molčanje pomenilo toliko kot soglašanje...

Ali je mogoče pritrditi npr. takile izjavi: »Zbiranje folklornega in etnografskega gradiva, ki se je v jugoslovanskih deželah (podčrtal M. M.) začelo z delom Vuka Karadžića v prvi polovici prejšnjega stoletja, je preraslo v sodobno vedo tik pred koncem stoletja z nastopom Jovana Cvijića in z njegovim vztrajnim prizadevanjem, da se ne daje samo surovo gradivo, ampak da ga je treba strokovno klasificirati in znanstveno razlagati.«<sup>11</sup> Vse bi bilo lepo v redu, če bi bil avtor namesto »jugoslovanskih dežel« skromno in pošteno postavil tja edino mogočo besedo *Srbija*. Tako pa so bila pod donečim naslovom »Sodobni problemi etnologije Jugoslavije« hote ali nehote izkrivljena zgodovinska dejstva. Ker gre za poročilo, podano na V. mednarodnem kongresu slavistov v Sofiji septembra 1962, je to težko opravičiti, čeprav se je zgodilo (kakor upam) nehote. Tu bi pripomnil le še to; omenjenega kongresa v Sofiji se ni ne v imenu slovenske folkloristike ne v imenu slovenske etnografije (ali etnologije) nihče udeležil, prav tako kot ne štiri leta prej moskovskega kongresa: ali sploh nismo bili obveščeni (za Moskvo) ali pa ni bilo potrebnih sredstev (za Sofijo).

Po drug primer nenavadnega zgodovinopisja ne bo treba daleč, imamo ga kar doma. V »Opombi o naši etnografiji«, ki jo je prinesla lanska Sodobnost, beremo med drugim: »V Sovjetski zvezi se je po oktobrski revoluciji uveljavil za vedo o ljudski kulturi naziv etnografija. Prav tako se je zgodilo po drugi svetovni vojski zvečine v vzhodni Evropi in tudi pri nas na Slovenskem. Ne pa tudi pri Hrvatih in Srbih...«<sup>12</sup> Naj takoj priznam, da se nisem utegnil poglobiti v to, kako je bilo z besedo etnografija pred oktobrsko revolucijo in po nji v Sovjetski zvezi, v vzhodni Evropi, pri Hrvatih in Srbih. Kar neverjetno pa se mi zdi, kako je mogoče trditi, da se je ta beseda pri nas na Slovenskem uveljavila šele »po drugi svetovni vojski«. Kolikor avtorju ne oporekajo že dejstva, ki jih navaja sam (1922: ustanovitev Etnografskega zavoda, pozneje Etnografskega muzeja), bi opozoril na odstavek, ki je izšel leta 1839 (tisoč osemsto devetintrideset). Stanko Vraz pošilja v svet svoje *Narodne pèsni ilirske* in se takole obrača k dobrovoljnemu Slovincu:

*»Prošim te tudi, nesaméri mi, de nejim kjèr kjer bi mogel, pèjmiz na lèpjhì sgladil, poštavim: vje tuje ali pokvarene bejède isrinil, temozh jih v oni opravi puštil, v kteri jò je mi pred ozhi štavile. Jes jim to štoril, sakaj de jim bil to dolshen štoriti iftini, kero tèrjate od takšnih knig historia ino ethno-*

<sup>11</sup> M. Barjaktarović, *Savremeni problemi etnologije Jugoslavije*. Nar. stvaralaštvo 7, jul. 1963, 527.

<sup>12</sup> A. Baš, *Opomba o naši etnografiji*. Sodobnost 1965, št. 1—3, 175.

grafija, s tim vezh, ki jim bravšhi ruske, zheške, poljske in ilirške, po Sèrbskim ino Dalmatinskim itd. sebrane, péjmi vidil, de jó jih sberazhi vje idiotisme i provinzialisme jim pustili.«<sup>13</sup>

Beseda etnografija, ki je nastala pod konec 18. stoletja, bi se bila pri nas lahko pojavila tudi v Prešernovem krogu (Smole, Čop, Korytko), vendar zgodnejše navedbe, kot je Vrazova, ta hip ne poznamo. Tistega daljnega leta 1839, ko se je Vraz prostovoljno podrejal znanstvenim zahtevkom »historie ino etnografie«, se je »etnologija« šele rodila (kdaj se je potem pojavila na Slovenskem, ni dognano; »folklore« takrat še ni bilo na svetu). V vsakem primeru smo z Vrazom pomaknili etnografijo precej daleč nazaj, ne samo v čas pred drugo svetovno vojsko, ampak tudi pred oktobrsko revolucijo.

Za citatom iz Sodobnosti pa se morda skriva tudi kaj drugega, kdo bi to vedel. Da ni avtor »Opombe« imel v mislih nekaj čisto določnega, s čimer pa ni hotel priti jasno na dan? Na podlagi česa bi sicer mogel tako odločno reči, da se je beseda etnografija uveljavila pri nas šele po drugi svetovni vojski? Muzej je bil »etnografski« že prej, tudi univerzitetna stolica je zraven etnologije imela »etnografijo« v naslovu že od leta 1940. Neimenovani grešnik je potemtakem lahko edinole »Slovenski etnograf«, strokovno glasilo, ki je začelo izhajati leta 1948. Ampak po dvajsetih letih je menda že čas povedati, da je bil med pripravami za mirovno konferenco urejen naš prispevek k reševanju slovenskih meja — kot XVIII. letnik »Etnologa«. Odgovorni urednik, rajni ravnatelj Boris Orel ga je dal leta 1946 na ustrezno mesto v pregled. Potem je bil ta pregled tako temeljit, da je nazadnje izginila vsaka sled za ubogim »Etnologom« in ga je čez več kot leto dni odkril dr. France Škerlj v arhivu Inštituta za narodnostna vprašanja. Seveda smo izgubljenega in spet najdenega sina takoj dali v tiskarno, pri tem pa smo morali upoštevati pripombo: ker se »Etnolog« ni držal kulturnega molka, mu je bilo treba dati drugo ime. Tu in ne v morebitnem zgledovanju na Sovjetsko zvezo ali na vzhodnoevropske dežele je edini vzrok za zamenjavo naslova časopisu. Izbrano ime — z etnografijo v zaglavju — ima pri nas, kot smo videli, že kar častitljivo tradicijo; če je tako naneslo, da je to naše poimenovanje stroke hkratno s tistim, ki so ga mnogo mnogo kasneje iz drugačnih razlogov — bojda svetovnonazorskih — sprejeli v Sovjetski zvezi in potem vpeljali v vzhodni Evropi, se zaradi tega ne kaže vznemirjati. Še manj modro pa bi bilo preganjati že udomačeno besedo etnografija in vsiljevati etnologijo na ljubo neki umišljeni enotnosti strokovne terminologije v državi.

Iz Vrazovega slovenskega uvoda k zbirki ljudskih pesmi, »ki se pojo na Štajerskem, Kranjskem, Koroškem in v zahodnem delu Ogrske«, sem nalašč navedel malo daljši odlomek, več kot bi bilo treba samo za ponazoritev, kako je bila rabljena beseda etnografija. Navedeno besedilo namreč kaže znanstveno vnemo, razgledanost po literaturi, privrženost resnici, »kero terjate ... historia ino ethnografia«. Če v Sodobnosti 1965, 1—3, 174 beremo o »najstarejši(h) začetki(h) naše znanstvene etnografije konec 19. stoletja«, človek le še toliko teže občuti pomanjkanje zgodovine slovenske etnografije. Kotnikov »Pregled« v Narodopisju Slovencev I (1944) je samo začasna orientacija, prvi poskus nečesa, kar bo treba vzeti v roke dosti širše, z vsestransko analizo dejstev, dokumentov,

<sup>13</sup> St. Vraz, *Narodne pesni ilirske*. Zagreb. 1839, XXIII—XXIV.

gradiva, ki je bilo nedostopno v razmerah med okupacijo. Tudi bo moral ta, ki se bo dela lotil, pokazati zdrav občutek za ravnotežje, za pravilno vrednotenje raznih sestavin etnografije. Videti in upoštevati bo moral ne samo to, kar rad vidi. Zraven Kotnika imamo danes npr. Merharjev oris v Matičini Zgodovini slovenskega slovstva I (1956), kjer so vzorno podana tako dejstva kot silnice za določeno vejo etnografske delavnosti. Prve začetke slovenske znanstvene etnografije bo bolje iskati v času romantike, morda prav okoli Vraza, ne pa šele »konec 19. stoletja«. Ugovor, češ da je bil obseg vede takrat nepopoln, ne drži. Vrata etnografije so bila virtualno zmerom odprta in dejansko se je njen obseg postopoma širil, ne samo do Murka, ampak tudi kasneje, prav do naših dni. Šele avtor »Opombe o naši etnografiji« popolnoma nepričakovano uvaja težnjo, da bi se predmet etnografije nevarno zožil, razdrobil na sestavne elemente, razblinil. »Iir iz Cerovca«, pesnik in z dušo in s telesom tudi etnograf, ob svojem času poleg Vuka znanstveno najboljše podkovan med jugoslovanskimi etnografi, je študij ustnega slovstva enačil z etnografijo. Gotovo pa si ni mogel niti misliti, da bi tisti, ki jih bo njegova etnografija sprejela pod streho, kdaj metali gostiteljico ven... Na svetu se vse spreminja, samo pravljica o ježu in lisici je zmerom živa, nespremenljiva. Kajpada če sem prav razumel, kako »se postavljajo meje predmetu etnografije«. Stvar namreč ni tako preprosta in v strahu, da bi česa ne obnovil pravilno, raje prepustim besedo avtorju:

»Prvine celotne ljudske kulture, kakor smo jo opredelili, postajajo v obdobju socializma tolikanj redke v naši kulturi, da enačimo to stopnjo v razvoju ljudske kulture z obdobjem njene likvidacije, tako da bo, kot je videz, razmeroma kmalu dokončan finale razvoja ljudske kulture, s tem pa bo tudi določen časovni okvir predmeta njene vede. Podobno velja tudi za vse discipline kulturne zgodovine v širšem pomenu ali za vse vede o tako imenovani visoki ali vladajoči kulturi. Na podlagi tega bi veljalo za to stopnjo kulturnega razvoja zavoljo bistveno enotne kulture, kot se zdi, združiti obe vrsti ved v eno, z načelno enim predmetom. Nadrobneje povedano: za posamezne kulturne veje bi ostajala tedaj samo ena znanstvena disciplina, ne pa kot doslej ponavadi dve. *Slovstvo bi na primer raziskovali v eni disciplini, ne pa kot doslej v slovstveni zgodovini in v etnografiji oziroma v folkloristiki. Prav tako glasba, upodabljalna umetnost, arhitektura, posamezne vrste materialne kulture itn.*« (Sodobnost 1965, 1—5, 176; podčrtal M. M.).

Ta »in-tako-naprej« je zapisal avtor, jaz pa, ne bodi len, naj izrabim to priložnost, da se po prstih izmuznem iz posvečenega hrama in čim bolj obzirno pretrgam miselno nit, ki se še dolgo in nemoteno odvija naprej v istem hermetičnem stilu. Kljub hermetičnosti pa je v pisanju tega avtorja kdajpakdaj le moč razbrati kaj takega, da bi človek brž reagiral, če mu ne bi stopila živo in svareče pred oči misel, ki jo je pred leti izrekel vodilni ruski etnograf S. A. Tokarev:

»Spori o obsegu in predmetu etnografske vede so bili tudi med sovjetskimi znanstveniki, in ti spori so prinesli več škode kot koristi, ker so dolgo časa odtegovali zanimanje etnografov od pozitivnega raziskovalnega dela k abstraktnemu razpravljanju in k igranju z definicijami.«<sup>14</sup>

Milko Matičetov

<sup>14</sup> S. A. Tokarev, *Etnografija narodov SSSR*, Moskva 1958, str. 7.